

LIBERALISM

När friheten förråds

Av Carl Johan Ljungberg

ATT DEN VIDSYNTA frihetsidé som gav liv åt 1800-talets värld ännu har sina anhängare framgår av den amerikanske historikern Paul E Gottfrieds bok *After liberalism*.

Men friheten kvävs lätt av maktsträvanden, och de sociala uppgifterna politiseras. I Tocquevilles och Robert Nisbets anda framhåller Gottfried hur moderna krafter klavbinder den personliga friheten och svälter ut civilsamhället, allt med uppgivet syfte att minska osäkerheten i ett fritt samhälle. I stället för frihet uppträder en "förvaltad", växande stat. Gottfried skiljer sig från vissa framtidsspåmän i det att han inte tror att den förvaltade staten fordrar en tvångsmakt. Avgörande är idén om jämlikhet, likaså avund och ressentiment. Många medborgare fruktar att utmana de idéer som styr debatten. Tvivel och missnöje yppas privat, och flammar ibland upp som lättkväst populism.

FÖRMÅNER MINSKAR FRIHET

Medan gårdagens liberal i sin rätt att fritt tycka och handla såg en given, formell rättighet, söker dagens förvaltningsliberal specifikt och med statlig hjälp "höja" de svaga. Han ser föga värde i självstyre och självkontroll, men bekämpar gärna (förmenta) fördomar via offentliga antidiskrimineringskampanjer och minoritetskvotering. Fast frihetsvän lever han på att skapa offentliga sociala förmåner som medborgarna inte vill ordna privat. En majoritet godtar att i utbyte mot en rätt att uttrycka preferenser erhålla statliga förmåner, vilket trollar bort otryggheten men också minskar friheten.

Tyvärr slåss inte de partier som bär frihetens etikett längre för denna, menar Gottfried. De lockar i stället väljare genom att lova statliga förmåner. Medborgare vill nog värna friheten, men slår samtidigt vakt om egna förmåner. Så ändras hela den värderingsmiljö, som förr bar upp mångfaldens samhälle.

Redan Max Weber förknippade demokratin med byråkrati och en välfärdsstat. Paul Gottfried anför vad tongivande liberaler (läs: social- eller vänsterliberaler) har sagt om staten och menar att de efterhand övergav principen om personlig frihet. John Stuart Mill var inte bara för individuell frihet utan även bred inkomstfördelning. Han ville se beväpnade ingripanden i andra länder för liberala mål. Mills landsman T H Green drömde om den "etiskt engagerade staten", medan pedagogen John Dewey (som påverkat Alva Myrdal) ville låta individualiteten dö och fria beslut ersättas av socialpolitik. New Deal-ideologen Herbert Croly bekämpade "gammalmodiga" sociala vanor medan Karl Loewenstein sökte terapier för "motståndskraft mot fascism". Marknadsvännen Michael Novak ser i socialdemokratin "en godtagbar form av demokratisk kapitalism".

Kan då demokrati och fri marknad samleva? Tidiga liberaler ansåg det, men innan kombinationen ännu hade prövats. Allmän rösträtt ansågs bidra till en fri marknad. Ännu för Mises och Hayek kan demokrati i viss form förenas med en sådan marknad. Gottfried menar att statens ingrepp i grunden försvagar såväl marknad som civilsamhälle. Inte ens Mrs Thatcher i England förmådde mer än marginellt återställa dessa.

Gottfried ser mörkt på dagens USA vars elever och studenter tränas i "korrekta" synsätt. Vem kan ogilla en strid mot "fascismen"? Bakom slagorden ruvar makt, fastän vänsterliberalen givetvis undviker ordet. Han bärs likafullt av en aggressiv impuls – att ingripa och ställa till rätta ute i världen.

STATEN HAR INGEN MOTKRAFT

Som verkninglös ser Gottfried såväl dagens republikanska parti som den neokonservatism som samlar besvikna vänsterliberaler. Dessa rörelser inser inte hur styrd av staten amerikanen i dag är av politisk korrekthet. Demokrati betyder: att ha rätt till sociala förmåner. Det finns då högst en "tolererad opposition", ingen motkraft till staten.

I sin skepsis avfärdar Gottfried nya försök att åter höja den klassiska liberalismens och autonomins fanor, i USA och Kanada som i Europa. Alltför starka krafter verkar i dag i annan riktning, menar han. Staten förkläder sin maktsträvan genom att utmåla sig som fånge hos intressegrupper. Till de ständigt ökade offentliga åtagandena finns inget alternativ, heter det.

Många forskare drar ut dagens tendenser in i framtiden, så också Paul Gottfried. Tecken tyder ändå på att det offentliga service- och åsiktsmonopolet vacklar. Orimliga åtaganden från staten till exempel på familjeområdet väcker protester och gör "den förvaltade staten" mindre legitim. En klassisk frihet återuppstår kanske inte, men den hittar nya uttryck som kan påverka morgondagens politik.

Carl Johan Ljungberg (cjl@brevet.nu) är fil dr i statskunskap och författare.

BOKFAKTA

Författare: Paul Gottfried

Titel: *After liberalism: Mass democracy in the managerial state*

Förlag: Paul Gottfried